

مرور نظام‌مند نشانگرهای ارزیابی سیاست‌گذاری فرهنگی موسسات آموزش عالی

علیرضا نصیری فیروز

دکتری تخصصی مدیریت آموزش عالی و مدرس زبان انگلیسی، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسئول).

nasirifiruz56@gmail.com

رضا عقیلی

دکتری تخصصی مدیریت آموزشی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

مقدمه و هدف: در دو دهه اخیر، با وجود تاکید بر اهمیت سیاست‌گذاری فرهنگی موسسات آموزش عالی، ارزیابی تناسب تدوین سیاست‌ها، کارایی اجرای برنامه‌ها و اثربخشی ارزیابی فعالیت‌های فرهنگی کمتر مورد توجه بوده است. این مطالعه با هدف شناسایی نشانگرهای ارزیابی سیاست‌گذاری فرهنگی موسسات آموزش عالی صورت گرفت. طراحی الگوی مفهومی ارزیابی سیاست‌گذاری فرهنگی از دیگر اهداف مطالعه بود.

روش: پژوهش با روش کیفی و مرور پژوهش‌های قبلی انجام شده است. مقالات از میان کلیه مطالعات مرتبط با ارزیابی سیاست‌گذاری فرهنگی در بازه زمانی ۱۹۹۷ تا ۲۰۲۰ انتخاب شدند. از میان ۱۹۱ مقاله جستجو شده، در نهایت ۵۰ مورد انتخاب و به صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته‌ها: براساس مرور پژوهش‌ها و مقالات مرتبط، نشانگرهای ارزیابی سیاست‌گذاری فرهنگی در نظام آموزش عالی در سه مقوله اصلی ارزیابی تدوین سیاست‌ها، ارزیابی اجرای برنامه‌ها و ارزیابی فعالیت‌ها و پیامدها دسته‌بندی شدند. مقوله‌های فرعی نیز به صورت مسئله‌یابی، تدوین راه‌حل‌ها و مشروعیت بخشی به آنها در بخش تدوین سیاست‌ها دسته‌بندی شدند.

نتیجه‌گیری: با شناسایی نشانگرهای ارزیابی سیاست‌گذاری فرهنگی نظام آموزش عالی، نقاط ضعف و قوت سیاست‌گذاری فرهنگی در مراحل تدوین، اجرا و ارزیابی مشخص می‌شوند. علاوه بر اینکه نقشه راهی برای سیاست‌گذاران است، زمینه لازم برای اقدامات اصلاحی، بهبود و ارتقای کیفیت در چرخه سیاست‌گذاری فرهنگی نظام آموزش عالی کشور فراهم می‌شود.

کلید واژه‌ها: مرور نظام‌مند، نشانگرهای ارزیابی، سیاست‌گذاری فرهنگی، موسسات آموزش عالی.

مقدمه

سیاستگذار با نابسامانی‌های فرهنگی اجتماع خویش مواجه است و شاهد انحراف‌هایی مثل دوری از ارزش‌های انسان یا بی‌احترامی به قانون، ضعف شخصیت اجتماعی و فاصله‌گیری از روح تعاون است. آرمان‌های او، تبدیل‌پذیری‌ها به نیکی‌هاست. اما هنگامی که به سیاستگذاری مبادرت می‌ورزد، بدون توجه به متغیرهای پدید آورنده آن نابسامانی، به بعضی از نشانگرهای محدود کمی بسنده می‌کند. بدیهی است در عین مفید بودن این نشانگرها، ولی نمی‌تواند به خودی خود اصلاح‌کننده کژی‌های مذکور باشد (اشتریان: ۱۳۹۱). این نابسامانی‌ها، اساساً ناشی از عدم انطباق اهداف با برنامه‌ها و یا ناهمگونی ارزش‌ها با سیاستگذاری‌هاست. بنابراین از طریق مشخص کردن نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی می‌توان شکاف بین فاصله موجود و مطلوب را شناسایی و در جهت اصلاح، بهبود و ارتقای فرهنگی اقدام نمود. سیاستگذاری فرهنگی به معنای مدیریت در حوزه فرهنگ (خاشعی، ۱۳۹۷)، شامل مراحل تدوین^۱، اجرا^۲ و ارزیابی^۳ (حسنوی و همکاران، ۱۳۹۵) و مجموعه‌ای از اقدامات هدفمند در مواجهه با مشکل یا مسئله خاص (اشتریان: ۱۳۸۱) است. دو دیدگاه کمی^۴ و کیفی^۵ در رابطه با این پرسش وجود دارد: دیدگاه اول، نگاه ارسطویی و اقتصادی به فرهنگ است که آنرا عینی و کمی می‌شمارد. در این نگاه، فرهنگ قابل کنترل، سیاستگذاری و ارزیابی است و وظیفه مهار و هدایت فرهنگ بر عهده دانایان و عقلاست تا آن را به سمت مسیرهای از پیش تعیین شده به پیش ببرند. دیدگاه دوم، نگاه افلاطونی است که نگاه کیفی و تفسیری به مقوله فرهنگ است که با سیاستگذاری در عرصه فرهنگ مخالف است (صالحی امیری، ۱۳۸۷). مهم‌ترین چالش مهندسی فرهنگی، نگاه آسیب‌شناسانه صرف است. در واقع، تاکید بیش از حد بر آسیب‌ها، جامعه را به یاس می‌کشاند و روح خلاقیت و نوآوری را از جامعه سلب می‌کند (عاملی، ۱۳۸۶). نظرات و دیدگاه‌ها در زمینه سیاستگذاری فرهنگی، نظارت و ارزیابی

اجرای برنامه‌ها نیز متفاوت است. دانشگاهیان معتقد به سیاستگذاری در درون نظام آموزش عالی (سیاستگذاری از مقصد) برای پرداختن به رسالت‌ها، کار ویژه‌ها و ماموریت‌های خود هستند. اعتقاد آنها بر این است که اگر سیاست‌ها منطبق با خواسته‌های آنها نباشد، در اجرا دچار مشکل می‌شود و یا چیزی اجرا می‌شود که با سیاست تدوین شده همخوانی ندارد. اما عاملی (۱۳۹۹) در راس شورای عالی انقلاب فرهنگی نگاه دیگری دارد. از نظر او در تدابیر رهبری، وظیفه شورای عالی انقلاب فرهنگی سیاستگذاری (سیاستگذاری از مبدا) است و اگر مجری، خود سیاستگذار باشد، تناقض یا تضاد منافع ایجاد می‌شود. ضمن اینکه اگر دانشگاهیان خواسته‌ای دارند، وزیر علوم که خود عضوی اثرگذار در شورا است باید خواسته‌های دانشگاهیان را در قالب لایحه به شورا تقدیم کند. از آنجا که دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در فضای پیچیده و متغیر فعالیت می‌کنند، نیازمند نقشه راهی هستند تا به کمک آن بتوانند این فضا را مدیریت کرده و در مقابل تغییرات ناگهانی از خود واکنش نشان دهند. سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش عالی می‌تواند نقش مهمی را ایفا کند (روشندل اربطانی و همکاران، ۱۳۹۱). یکی از مهم‌ترین مسائل در سیاستگذاری فرهنگی در جوامع امروزی این است که چگونه می‌توان از فرهنگ و سنن بومی محافظت کرد؟ چگونه می‌توان فرهنگی که ریشه در گذشته یک جامعه دارد و عمیق‌ترین منبع انرژی و الهامات آن را فراهم می‌کند را توسعه داد؟ از آنجا که سیاستگذاری در هر عرصه‌ای بازتاب ارزش‌های یک جامعه محسوب می‌شود بایستی در راستای آن تدوین گردد. پرداختن به مقوله روش‌شناسی سیاستگذاری عمومی در حوزه فرهنگ بویژه از آن رو در کشور ما اهمیت دارد که سازمان‌ها و نهادهای بسیاری درگیر سیاستگذاری فرهنگی‌اند و هزینه‌های زیادی صرف اینگونه فعالیت‌ها می‌شود. از اینرو ضروری است چگونگی صرف هزینه‌ها و اولویت‌های روش‌شناسانه آن مورد بررسی قرار گیرد (اشتریان، ۱۳۹۱). برای اینکه سیاستگذاری فرهنگی در مسیر درست قرار گیرد، نیازمند

نگاهی گذشته نگر و واکنشی^۸ دارد، در حالی که تحولات امروزی نیاز به یک نگاه فراکنشی^۹ دارد. از نظر (فراستخواه، ۱۳۹۶)، سیاستگذاری فعلی آموزش عالی از سپهر اجتماعی و پژوهش‌های میدانی نشأت نگرفته و نشانگرهای کمی ارزیابی در پاسخگویی اجتماعی آموزش عالی کافی نیست و ضرورت توجه به شواهد، توصیف‌ها و تفسیرهای انتقادی و کیفی را گوشزد می‌کند.

در نگاه آقابابا (۱۳۹۷)، بدون توجه به بنیان‌های اجتماعی، ارزیابی کم اثر و گمراه کننده خواهد بود و وقتی پای امری کیفی به میان می‌آید، ضرورتی دو چندان پیدا می‌کند. واعظی و همکاران (۱۳۹۴)، فقدان الگوی جامع و جهان شمول را با توجه به گستردگی الگوهای ارزیابی مطرح کرده‌اند و نیاز به تدوین نشانگرهای برتری در حوزه فرهنگ و الگوی مناسب ارزیابی را مورد مذاقه قرار داده‌اند. در واقع، اگر ما در فضای جهانی شدن و شرایط متغیر کنونی نتوانیم به جامعه، انتخاب‌های برتر ارائه کنیم، آنجاست که جامعه به سراغ فرهنگ دیگر و جای دیگر می‌رود (عاملی، ۱۳۹۶) یا اگر خودمان سیاستگذاری فرهنگی را ارزیابی نکنیم و آنرا بهبود و ارتقا ندهیم، دیگران برای فرهنگ ما سیاستگذاری خواهند کرد. این پژوهش به دنبال شناسایی نشانگرهای ارزیابی، زبان مشترک و طراحی الگوی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی است.

ارزیابی و واریسی مداوم سیاست‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌ها است. در کلیه تعاریف ارزیابی می‌توان سه عنصر مشترک "فرایند منظم و هدفدار جمع آوری داده‌ها و اطلاعات"، "قضاوت ارزشی درباره میزان مطلوبیت مورد ارزیابی" و "اقدام و عمل مترتب بر نتایج ارزیابی" را مشاهده کرد (محمدی، رضا و همکاران، ۱۳۹۱). ارزیابی در هسته اصلی‌اش نوعی عمل هنجاری است. انگیزه این کار میل به مقایسه "آنچه هست" با "آنچه باید باشد" است. ارزیابی در نهایت در مسیر تعیین ارزشمندی یک برنامه یا سیاست بر مبنای برخی از معیارهاست (اسمیت و دبلیو لایمر^۶، ۱۳۹۵). مباحث نظری و فنی ارزیابی، بدون یک الگوی خاص و برآمده از دیدگاه صاحب‌نظران آموزش عالی و آنهم به صورت تالیفی و ترجمه‌ای است (ابیلی، ۱۳۷۶؛ اجلالی، ۱۳۷۹؛ کاشی، ۱۳۸۲؛ الوانی، ۱۳۹۱؛ اشتریان، ۱۳۹۱؛ واعظی و همکاران، ۱۳۹۴؛ حسنعلی پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ خاشعی، ۱۳۹۷، گرجی پور، ۱۳۹۸). ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی در کشور ما علی‌رغم وجود نهادها و دستگاههای متعدد فاقد الگوی بومی (نوید ادهم و همکاران، ۱۳۹۴)، جزئی-تدریجی و افزایشی^۷ (الوانی و همکاران، ۱۳۹۴)، متکی به دانش جلسه‌ای (توفیقی، ۱۳۹۷)، تدوین سیاست با رای‌گیری قیام و قعودی (ذاکر صالحی، ۱۳۹۷) است. در واقع پاسخگوی انتظارات با توجه به تحولات جهانی نیست و

جدول ۱- تعاریف فرهنگ، سیاستگذاری فرهنگی و ارزیابی

واژه	تعاریف
فرهنگ	فرهنگ نحوه زندگی کردن، سخن گفتن، فکر کردن (اشتریان، ۱۳۹۱) و در برگیرنده کل روش زندگی افراد، روش تفکر، احساس و اعتقاد افراد یک جامعه (خاشعی، ۱۳۹۷) است. فرهنگ یک پدیده اجتماعی است که ما با آن زندگی می‌کنیم، هم‌چنین، ثابت و مطلق نیست. (عاملی، ۱۳۹۶).
سیاستگذاری فرهنگی	سیاستگذاری فرهنگی، مجموعه‌ای از اقدامات هدفمند ^{۱۰} در مواجهه با مشکل یا موضوعی خاص (اشتریان، ۱۳۸۱)، تدوین راه عملی برای دستیابی به اهداف (اشتریان، ۱۳۹۱)، سیاستگذاری برای فرهنگ نه نگاه فرهنگی به سیاستگذاری (خان محمدی، ۱۳۸۵) و شامل مراحل تدوین، اجرا و ارزیابی (حسنوی و همکاران، ۱۳۹۵) است.
ارزیابی	ارزیابی فرایند هدفدار جمع‌آوری داده‌ها، قضاوت ارزشی درباره میزان مطلوبیت مورد ارزیابی، اقدام و عمل مترتب بر نتایج ارزیابی (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱)، به قصد بهبود، ارتقا (بازرگان و همکاران، ۱۳۹۶) و پاسخگویی است.

روش‌شناسی پژوهش

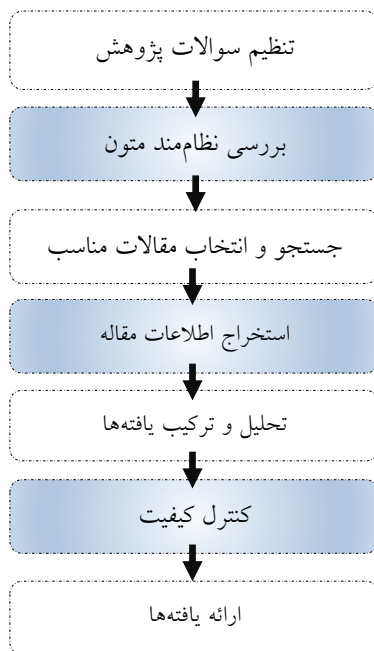
سوالات پژوهش

۱. نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی موسسات آموزش عالی کدامند؟
۲. الگوی مفهومی مناسب ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی چگونه است؟

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها و سبک تحلیل در گروه پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد. اطلاعات اسنادی مبنای روش جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش است. شیوه انجام پژوهش، مرور مطالعات گذشته است که یک فراترکیب با شیوه

کدگذاری متداول در پژوهش‌های کیفی است. ابزار گردآوری داده ۶۰ مقاله است که از مجموع ۱۹۱ مقاله جستجو شده در پایگاه‌های اطلاعاتی علمی معتبر داخلی و خارجی با استفاده از رویکرد هدفمند در بازه زمانی ۱۹۹۰ الی ۲۰۲۰ انتخاب شدند. مبنای روایی این پژوهش نظر متخصصان، استاد راهنما و مشاورین بوده است. شیوه انجام این پژوهش فراترکیب به عنوان یکی از روش‌های فرامطالعه است. روش فراترکیب، ترکیبی تفسیری از یافته‌های کیفی ارائه می‌نماید، به گونه‌ای که نتیجه ترکیب، بیش از مجموع یافته‌های مورد استفاده است (خاصیت گشتالتی) (سندلوسکی و بارسو^۱، ۲۰۰۷) به نقل از پورکریمی و همکاران، ۱۳۹۹). در این پژوهش از روش هفت مرحله‌ای فراترکیب سندلوسکی و بارسو (۲۰۰۷)، مانند شکل (۱) استفاده شده است.

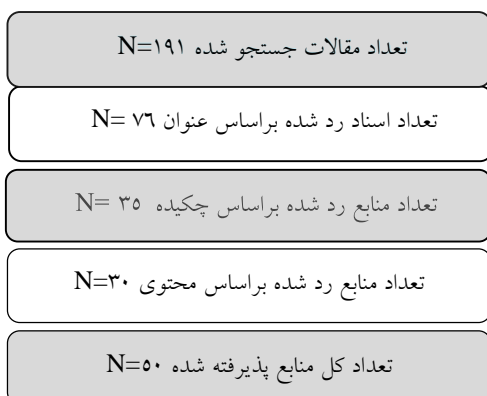
شکل ۱- گام‌های مرور نظام‌مند

عالی مورد جستجو قرار گرفتند. در ابتدا براساس عنوان، بررسی و در این مرحله ۷۶ سند به دلیل منطبق نبودن با مسئله و متغیرهای تحقیق رد شدند. از ۱۱۵ سند باقی مانده، با توجه به چکیده، ۳۵ سند دیگر از بررسی خارج شد. در جهت انطباق محتوی اسناد با پژوهش حاضر، از

جستجوی ادبیات: بیش از ۱۹۱ سند علمی و مطالعه منتشر شده در پایگاه‌های اطلاعاتی علمی معتبر خارجی در سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۲۰، براساس کلید واژه‌های (سیاستگذاری فرهنگی^{۱۲}، ارزیابی^{۱۳}، آموزش عالی^{۱۴}) و ارجاعات مرتبط در زمینه دانشگاه‌ها و موسسات آموزش

اطلاعات اسناد با استفاده از چک لیست اقتباس شده از جوانک لیاولی و همکاران (۱۳۹۶) به نقل از ابیلی و همکاران (۱۳۹۹) استخراج گردید. اطلاعات به صورت نویسندگان، نوع سند و مولفه‌ها استخراج و در نهایت برای هر دسته ابعاد شناسایی شدند.

۸۰ سند باقی مانده، ۳۰ مورد رد شدند در مجموع ۵۰ منبع (مقاله) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و برای بررسی و پیدا کردن مولفه‌های اصلی و مقوله‌ها و در نهایت استخراج الگوی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش عالی مناسب تشخیص داده شدند. استخراج

شکل ۲- جستجو و انتخاب مقالات مناسب

پژوهش در دو بعد زمان (از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۰) و مکان (جستجو در بیش از ۱۳ پایگاه داده اطلاعاتی) تامین شد. هم‌چنین از روش‌های بازبینی توسط همکاران، واریسی مداوم محقق، رفت و برگشت‌های اطلاعاتی با کنشگران فرهنگی و ممیزی بیرونی (بررسی کامل پژوهش و گزارش نقاط قوت و ضعف (کرسول، ۲۰۱۲)) استفاده شد که به متناسب و بومی‌سازی نشانگرهای ارزیابی کمک کرد. هم‌چنین واریسی و بازبینی همکار پژوهش در جهت تامین اعتبار مطالعه دنبال شد. برای بالا بردن اعتبار پژوهش، آنچه که انجام شد، به صورت شفاف ارائه شد. تمام قسمت‌ها، یعنی شیوه گردآوری مقالات، عناوین مقالات ورودی و نحوه تلفیق اطلاعات به صورتی گویا بیان شده است. پژوهشگر کنترل کیفیت لازم را به صورت زیر (جدول، ۲) دنبال کرد:

برای تجزیه و تحلیل یافته‌های کیفی از تحلیل تم^{۱۵} استفاده گردید. پژوهشگر در تمام مراحل به دقت منابع را مطالعه و مولفه‌های هر سند را مشخص و دسته‌بندی کرد و برای هر دسته مقوله‌های شناسایی شد و در نهایت مورد واریسی و بازبینی پژوهشگر قرار گرفت. هم‌چنین یافته‌ها به صورت ساختار یافته ثبت، سپس نوشتن و تفسیر صورت گرفت. با هدف کیفیت بخشی و اعتمادپذیری یافته‌ها، سازماندهی ساخت یافته برای ثبت، نوشتن و تفسیرهای فراترکیب به صورت دستی صورت گرفت. برای تامین اعتبار و باورپذیری پژوهش از مثلث‌بندی داده‌ای (استفاده از داده‌های اسناد و مصاحبه‌ها)، مثلث‌بندی روش شناسی (روش فراترکیب به همراه مصاحبه) و مثلث‌بندی محیطی (اسناد و نظرات متنوع و فراگیر) استفاده گردید. در واقع، اعتبار یافته‌های

جدول ۲- معیارهای اعتبارپذیری تحقیق کیفی لینکلن و گوبا^{۱۶} (۱۹۸۵) به نقل از گرجی‌پور و همکاران (۱۳۹۸)

معیارها	اقدامات پژوهشگر
قابل قبول بودن	مطالعه مقالات و اسناد طی ۳ ماه
انتقال پذیری	انتخاب مقالات دارای اطلاعات کافی

ثبت و ضبط جزئیات	قابلیت اطمینان
رسیدگی و بازبینی مداوم	تایید پذیری

مشورت شد.

یافته‌های تحقیق

با بررسی عنوان، چکیده و محتوای مقالات، کتب و رساله‌ها در پایگاه‌های اطلاعاتی، ۵۰ مقاله (جدول ۳) برای ورود به مرور نظام‌مند در زمینه ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی آموزش عالی انتخاب شدند.

پژوهشگر طی سه ماه به مطالعه اسناد منتخب پرداخت. طی پژوهش، تعامل رفت و برگشتی بین داده‌ها و تحلیل از سوی پژوهشگر و گروه خبرگان که دانش کافی درباره ابعاد و جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش برخوردار بودند، صورت پذیرفت. اسناد مطالعه شده در پژوهش دارای بهترین دانش و داده در حوزه ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی بودند. درباره یافته‌های پژوهش با چندین فعال فرهنگی در بخش‌های گوناگون دانشگاه

جدول ۳- بازه زمانی اسناد

بازه زمانی	فراوانی	درصد	مقاله
۱۳۸۳ - ۱۳۸۸	۳	٪۱۲	فرهنگ
۱۳۸۸ - ۱۳۹۳	۱۲	٪۴۸	
۱۳۹۳ - ۱۳۹۸	۱۰	٪۴۰	
بازه زمانی	فراوانی	درصد	مقاله
۱۹۹۷ - ۲۰۰۵	۴	٪۱۶	فرهنگ
۲۰۰۵ - ۲۰۱۳	۵	٪۲۰	
۲۰۱۳ - ۲۰۲۰	۱۶	٪۶۴	

ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی موسسات آموزش عالی کدامند؟ مولفه‌های اصلی و زیر مولفه‌های فرهنگ یعنی نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی از طریق چک لیستی شناسایی شدند. جدول (۴)، جزئیات مطالعات حاضر شامل نام پژوهشگر، سال انتشار آثار، نوع سند مربوط را نشان می‌دهد.

براساس فراوانی مقالات، مطالعه در زمینه ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی در حال رشد و شکوفایی و حاکی از توجه به مسائل فرهنگی نظام آموزش عالی در کنار مسائل اقتصادی است. به دلیل اینکه همه اسناد مطالعه شده، مقاله بود، بنابراین از ذکر نوع سند در جدول خودداری شد. در پاسخ به سوال اول که نشانگرهای

جدول ۴- منابع استفاده شده برای شناسایی نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی موسسات آموزش عالی

منبع (کد منبع) (مقاله)
(۱) توفیقی و همکاران (۱۳۸۳): (۲) خان‌محمدی (۱۳۸۵); (۳) فاضلی (۱۳۸۷); (۴) ابراهیم بای سلامی (۱۳۸۹); (۵) اشتریان (۱۳۸۹); (۶) جمالزاده و همکاران (۱۳۸۹); (۷) آزادی ارمکی و همکاران (۱۳۹۰); (۸) عریانی (۱۳۹۰); (۹) شریف‌زاده و همکاران (۱۳۹۱); (۱۰) شریفی و همکاران (۱۳۹۱); (۱۱) خواجه سروی و همکاران (۱۳۹۱); (۱۲) مشیکی و همکاران (۱۳۹۱); (۱۳) خاشعی و همکاران (۱۳۹۲); (۱۴) زاهدی و همکاران (۱۳۹۲); (۱۵) فاضلی و همکاران (۱۳۹۳); (۱۶) شایسته و همکاران (۱۳۹۴); (۱۷) کوثری و همکاران (۱۳۹۴); (۱۸) لطیفی و همکاران (۱۳۹۴); (۱۹) واعظی و همکاران (۱۳۹۴); (۲۰) اکبری و همکاران (۱۳۹۵); (۲۱) ایوبی و همکاران (۱۳۹۵); (۲۲) درودی (۱۳۹۵); (۲۳) مقتدایی و همکاران (۱۳۹۵); (۲۴) حسینی‌پور و همکاران (۱۳۹۶); (۲۵) گرجی‌پور و همکاران (۱۳۹۸); (۲۶) نایلف (۱۹۹۷); (۲۷) کلبرگ (۲۰۰۲); (۲۸) آدرین و همکاران (۲۰۰۴); (۲۹) گارنهام (۲۰۰۵); (۳۰) ریچ و همکاران (۲۰۰۷); (۳۱) جرتیک و همکاران (۲۰۱۱); (۳۲) پینت و همکاران (۲۰۱۱); (۳۳) لین سو و همکاران (۲۰۱۲); (۳۴) ونگ و همکاران (۲۰۱۲); (۳۵) استیوارت (۲۰۱۴); (۳۶) دانیل (۲۰۱۴); (۳۷) جروین و همکاران (۲۰۱۴); (۳۸) الجینز و همکاران (۲۰۱۵); (۳۹) پاپسکو و همکاران (۲۰۱۵); (۴۰) آژودو; (۲۰۱۶); (۴۱) رحمان‌خان و همکاران (۲۰۱۷); (۴۲) کوبرا (۲۰۱۷); (۴۳) ووک و همکاران (۲۰۱۷); (۴۴) بوردات و همکاران (۲۰۱۸); (۴۵) مک دوگال (۲۰۱۸); (۴۶) وو و همکاران (۲۰۱۸); (۴۷) آککارا و همکاران (۲۰۱۹); (۴۸) فاتیح کوزه و همکاران (۲۰۱۹); (۴۹) فنگ لیانگ و همکاران (۲۰۱۹); (۵۰) لی و همکاران (۲۰۲۰)

پس از تنظیم سوالات پژوهش، بررسی نظام‌مند متون، جستجو و انتخاب مقالات مناسب، استخراج اطلاعات مقاله، تحلیل و ترکیب یافته‌ها، کنترل کیفیت، ارائه یافته‌ها صورت پذیرفت. نشانگرهای به دست آمده در مقوله‌هایی دسته‌بندی شدند و به شکل دهی الگوی

مفهومی کمک کردند. نتیجه مرور نظام‌مند نشانگرهای به دست آمده در جدول (۵) آمده است و نشانگر مربوط به هر کد در قسمت بحث و نتیجه‌گیری با توضیحات کافی آمده است:

جدول ۵- مرور نظام‌مند ابعاد و مولفه‌ها به همراه نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی

ابعاد	نشانگرها و کد پژوهشگران
تدوین سیاست	حفظ هویت (۲)، توسعه‌طلبانه (۳)، رفاه اجتماعی (۸)، بهبود کیفیت (۱۱)، نکتزگرایی (۱۲)، سودمندی (۱۴)، مشارکت اجتماعی (۱۸)، توسعه پایدار (۲۳)، ارزش اقتصادی (۲۹)، ایجاد تغییر (۳۸)، کارآمدی (۵۰)، نوآوری (۱)، تنوع فرهنگی (۴)، خلاقیت (۱۰)، نیازسنجی (۱۱)، واقع‌بینانه (۱۲)، عقلانیت (۱۶)، امکان‌پذیری (۱۸)، فراکنشی (۱۹)، تناسب (۲۵)، اشتراک‌گرایی (۲۸)، حمایت اجتماعی (۳۷)، چانه‌زنی و تعامل (۳)، حمایت سازمانی (۸)، حمایت قانونی (۱۷)، استانداردها (۲۴)، اقدام عقلایی (۲۵)، حمایت سیاسی (۴۴)، ارتباط‌گرایی (۵۰)
اجرای برنامه	حکمرانی خوب (۹)، اولویت‌بندی (۱۰)، توانمندسازی (۱۱)، کفایت منابع (۱۲)، نظام‌مندی (۲۰)، هدفمندی (۲۴)، بسترسازی نرم/ سخت (۲۵)، ظرفیت‌سازی (۲۹)، مشارکت ذینفعان (۳۴)، اجرای درست (۴۱)، توزیع منافع (۵۰)
ارزیابی فعالیت	گفتمان ارشادی (۱)، اخلاقیات (۲)، خودکنترلی (۳)، حرفه‌ای‌گری (۱۰)، ارزیابی مطلوبیت‌گر (۱۸)، پایش مستمر (۱۹)، ارزیابی تراکمی (۲۰)، نظارت هوشمند (۲۴)، اثربخشی (۲۵)، بهبود مستمر (۳۷)، ارزیابی مشارکتی (۴۵)

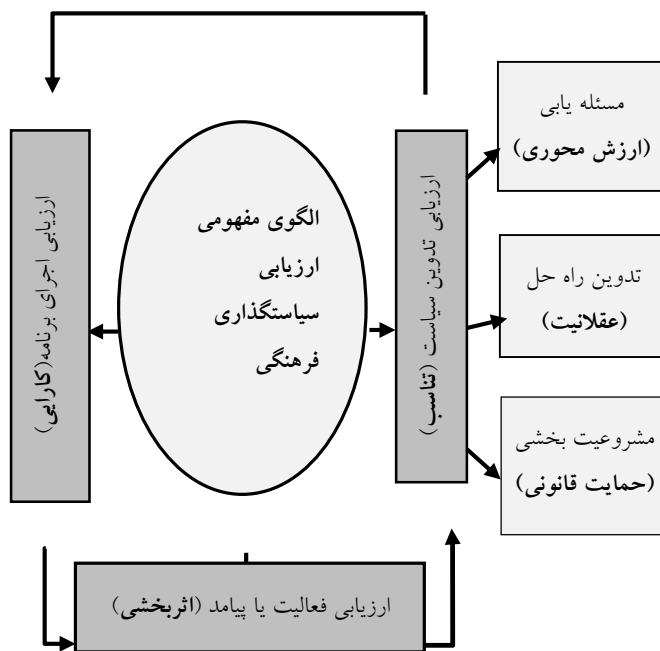
پس از مقوله‌بندی نشانگرها در قالب مولفه‌ها و در نهایت ابعاد، فراترکیب نشانگرها به صورت زیر (جدول ۶) صورت پذیرفت.

جدول ۶- فراترکیب نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی

کد پژوهشگران	مولفه‌ها	ابعاد
۲،۳۸،۱۱،۱۲،۱۴،۱۸،۲۳،۲۹،۳۸،۵۰	مسئله یابی	تدوین سیاست
۱،۴،۱۰،۱۱،۱۲،۱۶،۱۸،۱۹،۲۵،۲۸،۳۷	تدوین راه حل	
۳۸،۱۷،۲۴،۲۵،۴۳،۴۴،۵۰	مشروعیت بخشی	
۹،۱۰،۱۱،۱۲،۲۰،۲۴،۲۵،۲۹،۳۴،۴۱،۵۰	اجرای برنامه	
۱،۲،۳،۱۰،۱۸،۱۹،۲۰،۲۴،۲۵،۳۷،۴۵	ارزیابی فعالیت	

نشان داد که الگوی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی از ۳ بعد و معیار، ۵ مولفه و ۵۱ نشانگر تشکیل شده است. براساس جمع‌بندی و انتخاب مولفه‌ها و معیارهای ارزیابی، الگوی مفهومی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی به صورت زیر طراحی گردید. این الگو در شکل (۳) آمده است:

در پاسخ به سوال دوم که الگوی مفهومی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش عالی کدام است؟ نتایج مرور نظام‌مند یافته‌های پژوهش‌ها نشان داد که الگوی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی از مولفه‌های تدوین، اجرا و ارزیابی و از معیارهای ارزیابی تناسب، کارایی و اثربخشی تشکیل شده است. نتایج فراترکیب

شکل ۳- الگوی مفهومی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی

بودن سیاست با توجه به شرایط، نیازها و اقتضائات کشور است که توسط خبرگان صورت می‌گیرد. در ارزیابی کارایی به دنبال بررسی دستاوردها با صرف

سه معیار مهم برای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش عالی، تناسب^{۱۷}، کارایی^{۱۸} و اثربخشی^{۱۹} هستند. ارزیابی تناسب به معنای خوب بودن یا مناسب

بررسی و نشانگرهای نامعتبر حذف شدند. این روش به پایایی و توافق بر سر نشانگرهای پایانی کمک کرد. همچنین اعتباریابی مدل (نصیری و همکاران، ۱۴۰۱) از طریق ارسال پرسشنامه در طیف لیکرت صورت گرفت و نتایج به صورت زیر حاصل گردید:

حداقل هزینه‌های صرف شده در اجرای برنامه‌ها هستیم. در ارزیابی اثربخشی به دنبال میزان دستیابی به اهداف براساس سنجش خروجی‌های بلافصل، پیامدها و اثرات هستیم. با هدف اعتبارسنجی نشانگرها، مطالعه جداگانه‌ای (نصیری و همکاران، ۱۴۰۰) صورت گرفت و از طریق پرسشنامه‌ای میزان موافقت با نشانگرها

جدول ۷- اعتباریابی (متناسب و بومی‌سازی) الگوی مفهومی

میانگین	t	صاحب‌نظر	نشانگر	مولفه	معیار
۳/۸۹	۶/۸۷	۱۹	۲۹	۳	تناسب
۳/۹۴	۷/۸۷	۱۹	۱۱	۱	کارایی
۳/۶۸	۴/۴۴	۱۹	۱۱	۱	اثربخشی

متخصصان (کینگدون^{۲۰}، ۱۹۹۹)، تکنوکرات‌ها یا نخبگان دموکراسی (فیشر^{۲۱}، ۲۰۰۰) می‌باشد. به یقین، تدوین سیاست یکی از مراحل حیاتی چرخه سیاستگذاری فرهنگی است و شکی نیست که طراحی گزینه‌هایی که سیاستگذار بتواند از آنها مستقیماً استفاده کند بر تصمیم نهایی در زمینه سیاست تاثیر می‌گذارد. در این قسمت مولفه‌ها و نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته‌اند:

با توجه به میانگین‌های به دست آمده، ۳/۸۹، ۳/۹۴، ۳/۶۸ که بزرگتر از میانگین فرضی ۳ می‌باشند و با توجه به t مشاهده شده، صاحب‌نظران شرکت کننده در مجموع موافقت خود را با هر یک از ابعاد، مولفه‌ها و نشانگرها اعلام کردند. موافقت بر سر الگو، معیارها، مولفه‌ها و نشانگرها به پایایی روش فراترکیب و پیگیری منجر شد.

بحث و نتیجه‌گیری

ارزیابی مسئله‌یابی^{۲۲}: براساس یافته‌های پژوهش، حفظ هویت، رفاه اجتماعی، بهبود کیفیت، تکثرگرایی، سودمندی، مشارکت اجتماعی، توسعه پایدار ارزش اقتصادی، ایجاد تغییر و.....(جدول ۶)، از نشانگرهای ارزیابی یک مسئله صحیح و درست می‌باشند. تقویت خودباوری در عرصه‌های دینی، علمی و ملی در جهت حفظ هویت مورد توجه قرار می‌گیرند. عمق بخشیدن به هنجارهای ارزشی و گسترش نشاط و امیدواری به آینده در جهت رفاه اجتماعی صورت می‌پذیرد. برداشتن گام‌های موثر در جهت رسیدن به وضع مطلوب با پرهیز از انتخاب نادرست مسئله برای بهبود کیفیت کاربرد پیدا می‌کند. تکثر اندیشه‌ها و تولید دانش‌ها و فعالیت‌های

پژوهش حاضر با هدف شناسایی نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش عالی و ارائه الگویی برای آن انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که سیاستگذاری فرهنگی از مراحل تدوین، اجرا، ارزیابی و با معیارهای تناسب، کارایی و اثربخشی تشکیل شده است (شکل ۳). فراترکیب ابعاد، مولفه‌ها و زیر مولفه‌ها به همراه نشانگرهای الگوی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی در جدول (۶) آمده است. نتایج نشان می‌دهد که تدوین سیاست دارای زیر مقوله‌های مسئله‌یابی، تدوین راه حل و حمایت قانونی (مشروعیت بخشی) است. تدوین سیاست جزئی از مرحله پیش از تصمیم‌گیری سیاستگذاری به شمار می‌رود (خدایی محمودی و همکاران، ۱۳۹۵). تدوین سیاست بر عهده

فراموش شود. ایجاد یا کنترل موقعیت و آینده‌نگری به جای پاسخ بعد از وقوع با هدف فراکنشی عمل کردن دنبال می‌شود. همخوانی داشتن از نظر زمانی، ظرفیت، استعداد و امکانات تحت عنوان تناسب سیاست و راه‌حل‌ها مدنظر قرار می‌گیرد. هم‌چنین راه‌حل‌ها از زوایا و وجوه مختلف بررسی می‌شوند.

ارزیابی مشروعیت بخشی^{۲۷}: براساس یافته‌های پژوهش، مشارکت جویی، حمایت اجتماعی، چانه‌زنی و تعامل، حمایت سازمانی، حمایت قانونی، استانداردها، اقدام عقلایی، حمایت سیاسی، ارتباط‌گرایی و... (جدول ۶)، از نشانگرهای ارزیابی مشروعیت بخشی می‌باشند. وقتی راه‌حل‌های مناسب و کارآمد انتخاب شدند، اقدامات قانونی^{۲۸} و حمایتی^{۲۹} ضرورت پیدا می‌کند. داشتن مشروعیت بر مبنای مشارکت و تضارب فکری و ارزش‌های محوری شکل می‌گیرد. جلوگیری از اخلال در اجرا، ضمانت بخشی برای هماهنگ‌سازی، اجرای مصوبات فرهنگی نوعی حمایت قانونی است. ساز و کار تعامل و مشارکت فعال استادان، نخبگان و دانشجویان در پروژه‌ها حمایتی اجتماعی است. در نظر گرفتن پشتوانه اقتصادی و تامین منابع مالی با هدف حمایت از اولویت‌ها در مشروعیت بخشی به راه‌حل‌ها نقش دارند. راهبرد سیاسی با هدف اثرگذاری بر تصمیم‌ها و سیاست‌ها شکل می‌گیرد. استفاده سازمان و پتانسیل‌های موجود در جهت تحقق راه‌حل‌های انتخاب شده بسیج می‌شوند. ساز و کار فنی برای اعتبار بخشی به اجرای راه‌حل‌ها نوعی استانداردسازی است. رایزنی و توافق رسمی مسئولان امور در تشخیص، تدوین و تعیین اولویت‌ها در حرکت فرهنگی با هدف چانه‌زنی و تعامل صورت می‌پذیرد. برقراری ارتباط بدون وجود مرکزیت خاص و تلاش برای مشارکت جویی با هدف تمرکزگرایی تقویت می‌شود. ارتباط میان سیاستگذاران، پژوهشگران و ذینفعان در زمینه سیاستگذاری فرهنگی نشانگری مهم قلمداد می‌شود. سه روش مشروعیت

سودمند مورد توجه قرار می‌گیرد و مبتنی بر حل مسئله و تطابق با فرایندها و اثربخشی تصمیمات دنبال می‌شود. سهیم شدن در تصمیم‌گیری فرهنگی و ممانعت از موازی کاری و تداخل وظایف به مشارکت اجتماعی می‌انجامد. پرداختن به مسائل مهم و پرهیز از محدود کردن تامین نیازهای افراد در آینده با هدف توسعه پایدار شکل می‌گیرد. میزان نفع حاصل از فعالیت و حل مسئله به عنوان ارزش اقتصادی حائز اهمیت می‌شود. حرکت از وضع موجود به سمت وضع مطلوب با هدف ایجاد تغییر صورت می‌پذیرد. با توجه به سه عامل داشتن هدف^{۳۳}، وجود نیاز^{۳۴} و شرایط^{۳۵} افراد درگیر در موقعیت می‌توان وضعیت را به عنوان مسئله قلمداد کرد (دانش‌فرد، ۱۳۹۳).

ارزیابی تدوین راه‌حل^{۳۶}: براساس یافته‌های پژوهش، کارآمدی، نوآوری، تنوع فرهنگی، خلاقیت، نیازسنجی، واقع بینی، تصمیم‌گیری عقلایی (اولویت‌بندی و انتخاب از میان گزینه‌های مناسب)، امکان‌پذیری، فراکنشی، تناسب و... (جدول ۶)، از نشانگرهای ارزیابی راه‌حل‌ها می‌باشند. در زمینه کارآمدی، راه‌حل‌ها دارای دو ویژگی مهم غنای فکری و غنای محتوایی هستند. باز تعریف عناصر فرهنگ ملی در قالب نو، جذاب و پرهیز از رویکردهای سطحی و تبلیغاتی با هدف نوآوری صورت می‌گیرد. توجه به فرهنگ‌های مختلف و تکثر فرهنگی و احترام به تفاوت‌های فرهنگی در ارائه راه‌حل‌ها مدنظر قرار می‌گیرد. ساختن یا خلق نمودن چیزی جدید یا انجام کار با روش خاص و منحصر به فرد تداعی کننده خلاقیت است. تعیین و تبیین نشانگرهای مطلوبیت در مراحل تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی به صورت واقعی مورد توجه قرار می‌گیرد. پشتوانه علمی و خردگرایی برای راه‌حل‌های ارائه شده در جهت عقلانیت دنبال می‌شوند. حالت یا میزان انجام آسان و راحت فعالیت‌ها و دسترسی به امکانات ضروری در ارائه راه‌حل‌ها نباید

براساس عرضه و تقاضا بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان صورت می‌پذیرد.

ارزیابی فعالیت‌ها و پیامدهای فرهنگی^{۳۵}: براساس یافته‌های پژوهش، گفتمان ارشادی، اخلاقیات، خودکنترلی، حرفه‌ای‌گری، ارزیابی مطلوبیت‌گرا، پایش مستمر، ارزیابی تراکمی، نظارت هوشمند، اثربخشی، بهبود مستمر، ارزیابی مشارکتی و ... (جدول ۶)، از نشانگرهای ارزیابی فعالیت‌ها و پیامدهای فرهنگی می‌باشند. داشتن دانش، مهارت، استقلال، تعهد و اخلاق بیانگر حرفه‌ای‌گری هستند. توجه به ارزش‌های اخلاقی در فرایند تصمیم‌گیری و ارزیابی در چارچوب اخلاقیات شکل می‌گیرد. توانایی کنترل تمایلات و سلیقه‌های خود و تسلط بر احساسات و عواطف در ارزشیابی نشانگرهای مهم به شمار می‌روند. نظارت هوشمند، پایش و برنامه‌ریزی برای مقابله هوشمند با محصولات فرهنگی و هنری معارض با ارزش‌های اخلاقی هستند. سنجش اثربخشی سیاست‌های فرهنگی و تدوین نشانگرهای برتری در حوزه فرهنگ ضروری به نظر می‌رسند. نظارت چند سطحی، کنترل همه جانبه به صورت دوره‌ای به منظور شناخت و نظارت بر روند تغییر با هدف پایش مستمر شکل می‌گیرد. اصل کلام را بدون ابهام و سردرگمی بیان کردن و شفاف عمل کردن، صراحت کلام در ارزشیابی را می‌رساند. پیشگیری و درمان آسیب‌ها و مشکلات به صورت همکارانه برای سیاستگذاری فرهنگی مطلوب تحت عنوان گفتمان ارشادی صورت می‌گیرد. تشریح مساعی گروه‌های ذینفع و حل مشکلات به صورت تیمی با هدف ارزشیابی فعالیت‌ها کارساز است. تاکید بر سودمندی نتایج برای ذی نفعان در ارزشیابی گام مهمی در جهت مطلوبیت‌گرایی است. ارزیابی فعالیت‌ها و پیامدها به خاطر حضور مجموعه‌های متفاوت بازیگران در فضای سیاست و زیر نظام‌های آن یک فرایند پیچیده است (هاولت^{۳۶} و همکاران، ۲۰۰۹). از نظر دانش‌فرد (۱۳۹۴)،

بخشی واقعی یا اساسی^{۳۰}، رویه‌ای^{۳۱}، امکان‌پذیری^{۳۲} و ارتباط بین سیاست و اجرا (پارک^{۳۳} و همکاران، ۲۰۱۵)، از ویژگی‌های این مرحله از سیاستگذاری فرهنگی هستند. قانون اساسی، قوانین موضوعه، آیین نامه‌ها، بوروکرات‌ها، گروه‌های ذینفع، از عوامل تاثیرگذار بر مشروعیت بخشی به سیاست‌ها هستند.

ارزیابی اجرای^{۳۴} برنامه‌ها: براساس یافته‌های پژوهش، حکمرانی خوب، اولویت‌بندی، توانمندسازی، کفایت منابع، نظام‌مند بودن، هدفمندی، بسترسازی نرم/سخت، ظرفیت‌سازی، مشارکت ذینفعان، اجرای درست، توزیع منافع و ... (جدول ۶)، از نشانگرهای ارزیابی اجرای برنامه‌ها می‌باشند. برای آنکه سیاستی به درستی اجرا شود باید منابع لازم پیش‌بینی، عاملان اجرا انتخاب و قواعد رویه‌ای مشخصی توسعه یابند. اجرای برنامه‌ها به صورت آگاهانه و تقدم در اجرای فعالیت‌های مهم مصداق اولویت‌بندی است. حاکمیت قانون، پاسخگویی و کارایی، احترام به تنوع فرهنگی، حرفه‌ای‌گری و رعایت اخلاقیات بیانگر یک حکمرانی خوب هستند. ایجاد انگیزه، تعهد اجرایی، تلاش برای جذب منابع و هم‌افزایی بیرونی با هدف توانمندسازی صورت می‌گیرد. وجود منابع و تسهیلات کافی به همراه انگیزه‌ها و نگرش مجریان به همراه ارتباطات و اطلاعات کافی بیانگر کفایت منابع هستند. بررسی و انجام امور به صورت مستقیم و سیستماتیک و با طرح و نقشه معین دنبال می‌شوند. وفاق میان مجریان و توانمندسازی رفتار آنها به همراه بسیج همه امکانات و ظرفیت‌های مالی تداعی‌کننده بسترسازی نرم و سخت هستند. ایجاد بستر نرم برای ایجاد انگیزه و تعهد اجرایی مجریان به هدف ظرفیت‌سازی صورت می‌گیرد. ایجاد هم‌فکری و هم‌گرایی میان مجریان و ذینفعان در اجرای برنامه‌ها در ارزیابی اجرای برنامه‌ها حائز اهمیت است. پرهیز از هرگونه سطحی‌نگری و اجرای برنامه‌ها به صورت دقیق و کامل مدنظر است. توزیع امکانات موجود برای اجرا

فرهنگی و طراحی ساز و کار کنترل برای جلوگیری از آسیب‌های سیاستگذاری فرهنگی پیشنهاد می‌شوند.

* همچنین، توجه به ایجاد وسایل ارتباط جمعی و اهمیت دادن به نظر نخبگان و ذی‌نفعان در ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی مورد توجه قرار گیرند.

* نشانگرهای به روز و منطبق با نیازهای فرهنگی جامعه در الگوهای فرهنگی دانشگاه‌ها معرفی و نمادینه شوند.

منابع

آزاد ارمکی، تقی (۱۳۹۰). ارائه مدلی برای تحلیل محتوی سیاست‌های فرهنگی، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال ششم، شماره ۲۰.

آقابابا، ابوالفضل (۱۳۹۲). تقسیم کار اجتماعی (مکانیکی یا ارگانیکی) و رویکرد مبتنی بر (تصمیم یا اتفاق) و ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی، مجموعه مقالات دومین کنفرانس ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام‌های آموزش. سازمان سنجش آموزش کشور.

ابراهیم بای سلامی، غلام حیدر (۱۳۸۹). فرهنگ و سیاستگذاری در ایران، فصلنامه انجمن مطالعات فرهنگی و ارتباطات.

ایبلی، خدایار (۱۳۷۶). ارزشیابی و ارزیابی جاری در آموزش عالی، محسن خلیجی و محمد مهدی فرقانی. (ویراستاران)، مجموعه مقالات نخستین سمینار آموزش عالی ایران، جلد دوم، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

ایبلی، خدایار؛ حاج خزیمه، مجتبی؛ پورکریمی، جواد؛ حاتمی، محمدرضا (۱۳۹۹). شناسایی مولفه‌های توسعه حرفه‌ای مدیران گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی، فصلنامه علمی - آموزشی علوم دریایی. شماره ۲.

اسمیت، کوین بی و دابلو لایمر، کریستوفر (۱۳۹۵). در آمدی بر نظریه‌های خط مشی گذاری عمومی، ترجمه

ارزیابی وقتی موثر^{۳۷}، حرفه‌ای^{۳۸}، منصفانه^{۳۹} اجرا شود، هدفی بالاتر از توقف سیاست را دنبال خواهد نمود. تقویت تشخیص، شناسایی هزینه‌ها و منافع، انسجام بخشی به اهداف، افزایش شفافیت و ارتقای پاسخگویی در ارزیابی حائز اهمیت هستند. اهم نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی در مرحله تدوین (تناسب، ارزش محوری، عقلایی عمل کردن و حمایت قانونی) هستند. در اجرای فعالیت‌های فرهنگی نیز (کارایی، قانون مداری، ظرفیت‌سازی و حکمرانی خوب) خودنمایی می‌کنند. توجه در مرحله ارزیابی بر (اثربخشی و نشانگرهای مدیریت ارزیابی، حرفه‌ای‌گری، اخلاقیات، هدایت ارزیابی و چارچوب‌های تنظیمی) متمرکز است. نتایج پژوهش با مطالعه فراستخواه (۱۳۹۶) از این جهت همخوانی دارد که نشانگرهای کمی ارزیابی در پاسخگویی اجتماعی و فرهنگی آموزش عالی و اجرای مسئولیت‌های فرهنگی کافی نبوده و توجه به شواهد، توصیف‌ها و تفسیرهای انتقادی کیفی ضروری به نظر می‌رسد.

براساس یافته‌های پژوهش حاضر، پیشنهادهای کاربردی زیر توصیه می‌شوند:

* بازنگری اساسی در اسناد بالا دستی و قوانین با هدف پاسخگویی به نیازهای روز جامعه دانشگاهی براساس نشانگرهای بدست آمده مورد توجه قرار گیرد.

* توافق بین تشکل‌های موجود در دانشگاه و نهادهای متعدد تصمیم گیرنده جهت پرهیز از کارهای موازی و با هدف سینرژی، هم افزایی و حکمرانی خوب در زمینه تدوین سیاست‌ها، اجرای برنامه‌ها و در نهایت ارزشیابی از نتایج، پیامدها و اثرات مد نظر قرار گیرد.

* یک کار ویژه فرهنگی در کنار آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی برای موسسات آموزش عالی تعریف، کارنامه و نمره فرهنگی برای فعالیت‌های فرهنگی اساتید و دانشجویان لحاظ شود.

* برقراری نظام منسجم ارزیابی سیاستگذاری

- دکتر حسن دانایی فرد. انتشارات صفار. اشتریان، کیومرث (۱۳۸۱). روش سیاستگذاری فرهنگی، تهران: کتاب آشنا. چاپ اول. اشتریان، کیومرث (۱۳۸۹). متغیرهای استراتژیک در سیاستگذاری فرهنگی، انتشارات میزان. اشتریان، کیومرث (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر سیاستگذاری فرهنگی، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان. اجلالی، پرویز (۱۳۷۹). سیاستگذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی در ایران، تهران. نشر آن. اکبری، احمد؛ دیهیم، جواد و دهنوی، مریم (۱۳۹۵). نقش سیاست‌های آموزش عالی در تحقق برنامه‌های توسعه پایدار، فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، دوره ۲، شماره ۳.
- الوانی، سید مهدی (۱۳۹۱). تصمیم‌گیری و تعیین خط مشی دولتی، چاپ شانزدهم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). الوانی، سید مهدی و شریف‌زاده، فتاح (۱۳۹۴). فرایند خط مشی‌گذاری عمومی". چاپ دوم، تهران: نشر نیاز دانش.
- ایوبی، حجت‌الله؛ بهمنی خدنگ، محمدرضا و مولائی آرایبی، مهدی (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی سیاستگذاری فرهنگی در کشورهای اسلامی (مورد مطالعه: ترکیه و مصر)، دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی.
- بازرگان، عباس و فراستخواه، مقصود (۱۳۹۶). نظارت و ارزیابی در آموزش عالی. تهران: انتشارات سمت. توفیقی، جعفر و همکاران (۱۳۸۳). دانشگاه و مسئله اسلامی شدن، دایره‌المعارف آموزش عالی (جلد اول). زیر نظر نادرقلی قورچیان و همکاران. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.
- توفیقی، جعفر (۱۳۹۷). سیاستگذاری در آموزش عالی. سلسله مباحث کلاس‌های دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران. جمالزاده، ناصر و آقاداتی، میثم (۱۳۸۹). سیاستگذاری امور فرهنگی از دیدگاه امام خمینی(ره)، نامه پژوهش فرهنگی. جوانک لیاولی، ماندانا؛ ایبلی، خدایار، پورکریمی، جواد؛ سلطانی عربشاهی، کامران (۱۳۹۶). ارائه الگوی توسعه حرفه‌ای مدیران گروه آموزشی بالینی: مورد: دانشگاه‌های علوم پزشکی دولتی شهر تهران، راهبردهای آموزشی در علوم پزشکی. حسن قلی‌پور، حکیم؛ امیری، مجتبی؛ پورعزت، علی اصغر (۱۳۹۶). توسعه مدل ارزشیابی خط مشی نگهداشت اعضای هیات علمی در آموزش عالی، مدیریت دولتی. حسنوی، رضا؛ نظامی‌پور، قدیر؛ بوشهری، علیرضا؛ آذر، عادل؛ قربانی، سعید (۱۳۹۵). طراحی مدل تاثیر آینده‌نگاری بر سیاستگذاری علم فناوری و نوآوری در سطح ملی با استفاده از روش مدل یابی معادلات ساختاری، فصلنامه سیاست علم و فناوری، سال ششم، شماره ۱.
- خاشعی، وحید و مستمع، رضا (۱۳۹۲). سیاستگذاری فرهنگی در وضعیت آنومی فرهنگی و اجتماعی، مطالعات فرهنگ ارتباطات دوره ۱۴، شماره ۲۴، شماره پیاپی ۵۶.
- خاشعی، وحید (۱۳۹۷). مورد کاوی در سیاستگذاری فرهنگی، نشر فوژان. خان محمدی، کریم (۱۳۸۵). بررسی فرایند اسلامی کردن دانشگاه‌ها در ایران (با رویکرد سیاستگذاری فرهنگی). دانشگاه اسلامی، سال دهم. خدایی محمودی، رضا؛ مالی، مجتبی و رفیع‌زاده، مهرداد (۱۳۹۵). فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی، تئوری، سیاست و روش‌ها، انتشارات تهران. موسسه کتاب مهربان.

- خواجه سروی، علیرضا؛ علی احمدی، علیرضا؛ معینی، علیرضا و دزفولی، مصطفی (۱۳۹۱). طراحی و اجرای مدل عمومی ارزیابی پیشرفت فرهنگی - اجتماعی در دانشگاه‌ها، فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۱. درودی، مسعود (۱۳۹۵). بررسی چند مدل سیاست فرهنگی در حوزه آموزش عالی، مطالعات راهبردی در سیاستگذاری عمومی، دوره ۶، شماره ۲۰. دانش فرد، کرم‌الله (۱۳۹۴). مبانی خط‌مشی‌گذاری عمومی، چاپ دوم. تهران: نشر نیاز دانش.
- ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۹۷). آشنایی با موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، سلسله سمینارهای تخصصی مدیریت آموزش عالی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- روشندل اربطانی، طاهر؛ رضی، حسین و لبافی، سمیه (۱۳۹۱). بررسی آسیب‌شناسانه فرایند سیاستگذاری در سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مدیریت دولتی، دوره ۴، شماره ۱۰.
- زاهدی، شمس‌السادات؛ رضایی منش، بهروز و اسلامبولچی، علیرضا (۱۳۹۲). طراحی الگوی اندازه‌گیری سرمایه فکری در سازمان‌های فرهنگی دولتی ایران، فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی، سال اول شماره ۳، تابستان ۹۲.
- شایسته، مهدی و عراقی، غلامرضا (۱۳۹۴). ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی (صدور انقلاب اسلامی) از منظر ماتریس سوات، فصلنامه علمی - پژوهشی، پژوهشنامه انقلاب اسلامی. سال چهارم، شماره ۱۷.
- شریف‌زاده، فتاح؛ الوانی، سیدمهدی؛ رضایی منش، بهروز؛ مختاریان‌پور، مجید (۱۳۹۱). موانع اجرای سیاست‌های فرهنگی کشور طی برنامه‌های اول تا چهارم توسعه: بررسی تجربیات مدیران فرهنگی، فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، سال هفتم، شماره اول، پیاپی ۱۳.
- صالحی امیری، سیدرضا و عظیمی دولت آبادی (۱۳۸۷). مبانی سیاستگذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۶). مهم‌ترین چالش مهندسی فرهنگی نگاه آسیب‌شناسانه صرف است (گفت و گو)، مهندسی فرهنگی، تیر و مرداد، شماره ۱۰ و ۱۱.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۶). گذر از جامعه توده‌ای به جامعه فردی، در نامه شورا، شماره‌های ۱۰۶ و ۱۰۷؛ دبیرخانه شورای عالی.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۹). وظیفه شورای عالی انقلاب فرهنگی سیاستگذاری است، خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۵ دی ماه ۹۹.
- عریانی، بهاره (۱۳۹۰). ارزیابی مهم‌ترین محورهای ناظر به سیاستگذاری در حوزه حمایت‌های اجتماعی، مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل سیاست‌های اقتصادی، شماره ۹ و ۱۰.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۷). فرهنگ دانشگاهی در ایران و بریتانیا: مطالعه تطبیقی در علل ناکارآمدی آموزش دانشگاهی در ایران، فرهنگ و دانشگاه. تهران: نشر ثالث.
- فاضلی، نعمت‌الله و قلیچ، محمدرضا (۱۳۹۳). نگرشی نو به سیاست فرهنگی از دیدگاه مطالعات فرهنگی، تهران، انتشارات تیسرا.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۶). نظارت و ارزشیابی در آموزش عالی، سلسله مباحث کلاسی دوره دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- کاشی، محمدجواد (۱۳۸۲). سیاستگذاری اقتدارگرایانه و دموکراتیک فرهنگی، در کتاب سیاستگذاری و فرهنگ در ایران امروز، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران چاپ اول.
- کوثری، مسعود و سرفراز، حسین (۱۳۹۴). مواجهه

- سال چهارم، شماره پانزدهم. راهبرد فرهنگ. گرجی‌پور، حسین؛ خاشعی، وحید؛ اسلامبولچی، علیرضا و اصغری صارم، علی (۱۳۹۸). الگوی ارزشیابی فرایند خط مشی گذاری فرهنگی، با رویکرد مطالعه کیفی اسناد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مدیریت دولتی، دوره ۱۱، شماره ۱. لطیفی، میثم و ظهوریان ابوترابی، میثم (۱۳۹۴). تدوین الگوی ارزیابی شاخص‌های فرهنگی عمومی در دانشگاه‌ها، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره هشتم، شماره ۱. مشبکی، اصغر و خادمی، علی‌اکبر (۱۳۹۱). بررسی آسیب شناسانه سیاست‌ها و سیاستگذاری فرهنگی در ایران بعد از انقلاب اسلامی، نامه پژوهش فرهنگی ۹(۴). محمدی، رضا و فتح آبادی، جلیل (۱۳۹۱). ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی، مرکز انتشارات سازمان سنجش آموزش کشور. مقتدایی، مرتضی و ازغندی، علیرضا (۱۳۹۵). آسیب شناسی خط مشی گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، علوم سیاسی. نصیری فیروز، علیرضا؛ ابیلی، خدایار؛ پورکریمی، جواد و کرامتی، محمدرضا (۱۴۰۰). شناسایی و اعتبارسنجی نشانگرهای ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش عالی، فصلنامه سیاستگذاری عمومی، دوره ۷، شماره ۴. نصیری فیروز، علیرضا؛ ابیلی، خدایار؛ کرامتی، محمدرضا؛ و پورکریمی، جواد (۱۴۰۱). طراحی الگوی ارزیابی سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی (یک مطالعه آمیخته)، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، دوره ۱۷، شماره ۵۱. نوید ادهم، مهدی و صادق زاده قمصری، علیرضا (۱۳۹۴). طراحی الگوی سیاستگذاری فرهنگی نظام آموزش و پرورش، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی،
- Adrien, M.H; Bamberger, M and etals (2004). The role of monitoring and evaluation in evidence based policy making. Romania.
- Akcar, Y; Esen, S and Ozer, G (2019). Evaluation of culture policies in Turkey's development plans.
- Azevedo, Margarida (2016). The evaluation of social impacts of culture, economics and finance. Universite Pantheon Sorbonne, Paris.
- Bennett, T (2007). The work of culture. Culture sociology.
- Bordat Chauvin, E (2018). Cultural policies and change: Mexico and Argentina after the Neoliberal Turn (1983 – 2012). Latin American policy, Whiley Online Library.
- Creswell, J.W (2012). Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research. Boston: Person Publications.
- Daniell, K (2014). The role of national culture in shaping public policy. Policy Forum. Australian national university.
- Fatih Kose, M and Korkmaz, M (2019). Why are some universities better? An evaluation in terms of organizational culture and academic performance. Higher education research and development. Routledge.
- Fang Liang, H and etals (2019). Evaluation of nursing students' perceptions of their culture care competency. A mixed method study in Taiwan. Nurse education in practice. Science direct.
- Fischer, F (2000). Citizens. Experts and the environment. The politics of local knowledge. Duhan and London. Duke university press.

policy makers. A straight forward guide for policy makers. The Scottish government, www.gov.scot/social research.

Nylof, Goran (1997). A method of evaluating cultural policy. International journal of cultural policy. Vol 3, NO, 2.

Park, C; Lee, J & Chung (2015). Is legitimized policy always successful? Policy legitimacy and cultural policy in Korea. Policy sciences.

Paudel, R.N (2009). A critical account of policy implementation theories: status and reconsideration. Nepalese Journal of public policy and governance 15(2).

Popescu, A.D, Suciă, S; Borca, C, Noddea, A, and Ayotte, L (2015). Cultural diversity evaluation in educational learning groups. Elsevier, procedia technology.

Rahman Khan, A and Mizanur Rahman, M.D (2017). The role of evaluation at the stages of policy formulation, implementation and impact assessment. AGATHOS, Volume 8, issue 1 (14).

Ridge, M; Flaherty, D and etals. (2007). A framework for evaluating cultural policy. Frontier economics Ltd, London.

Stewart, J (2014). Developing a culture of evaluation and research. Australian institute of family studies. Child family community Australia (CFCA). Paper NO, 28.

Wang, Lei and Sum (2012). The development of a new safety culture evaluation index system. Elsevier, procedia engineering 43.

Wowk, K, Mckinney and etals (2017). Evolving academic culture to meet societal needs. Palgrave communications.

Wu, Sh, Quiqley, H and etals (2018). Designing evaluation studies to optimally inform policy: What factors do policy makers consider when making resource allocation decisions. Health Res Policy Syst

Garnham, N (2005). An analysis of the implications of the creative industries approach to arts and media policy making in the United Kingdom, Internatioinal journal of the cultural policy.

Gervin, D and Rutledge, S (2014). Integrating performance measures into evaluation plan, [http://www.sdc.gov/eval/steps/Describing the program. pdf](http://www.sdc.gov/eval/steps/Describing%20the%20program.pdf)

Ijins, J; Skvarciany, V and Gaile-Sarkane, E (2015). Impacts of organizational culture on organizational climate during the process of change. Procedia. Social and behavioral sciences.

Kingdon, J.W (1999). Agendas, alternatives and public politics. New York: Harper Collins. College publications.

Kleberg, Carl- Johan (2002). National cultural policy reviews: A method to discuss and improve cultural policies: the second international conference on cultural resources. Wellington, New Zealand.

Kubera, P (2017). A new approach to policy evaluation in the European union, Pozan university of technology.

Li, J, Krishnamurthy, S; Pereira Roders, A and Van Wesemael, P (2020). State of the practice: Assessing community participation within Chinese cultural world heritage properties. Elsevier Ltd.

Lincoln, Y. S & E. Guba (1985). Naturalistic enquiry. Beverley Hills, CA: Sage.

Lin Hsueh, Hsiu Hsu, K and Ying Liu, Ch (2012). A multicriteria evaluation model for developmental effectiveness in cultural and creative industries. Elsevier, Proceeda engineering 29.

Malaysian Framework for evaluation policy and standards (2016). Evaluation for sustainability. Kaala lumper.

Mc Dougall, A (2018). Evaluation for

یادداشت

¹compilation

²implementation

³evaluation

⁴quantitative

⁵qualitative

⁶Smith, W. L

⁷incremental

⁸reactive

⁹proactive

¹⁰purposive actions

-
- ¹¹*Sandelowski & Barroso*
¹²*cultural policy making*
¹³*evaluation*
¹⁴*higher education*
¹⁵*theme analysis*
¹⁶*Lincoln & Guba*
¹⁷*appropriateness*
¹⁸*efficiency*
¹⁹*effectiveness*
²⁰*Kingdon*
²¹*Fischer*
²²*problem finding evaluation*
²³*goal*
²⁴*necessity*
²⁵*condition*
- ²⁶*solution formulating evaluation*
²⁷*evaluating legitimation*
²⁸*legal actions*
²⁹*supportive actions*
³⁰*substantive legitimacy*
³¹*procedural legitimacy*
³²*feasibility legitimacy*
³³*Park*
³⁴*evaluating implementation*
³⁵*evaluating cultural activities and outcomes*
³⁶*Howlett*
³⁷*effective*
³⁸*professional*
³⁹*fair*